

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA ISHLAB CHIQRISH KORXONALARINI BOSHQARISH MEXANIZMLARI

Ilmiy rahbar: Irisov Jahongir

Andijon davlat texnika instituti

“Menejment” kafedrası assistenti,

Olimov Hikmatillo sodiqjon o‘g‘li

Andijon davlat texnika instituti

“Menejment” yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Raqamli iqtisodiyot sharoitida ishlab chiqarish korxonalarini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish bugungi kunda iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Jahon iqtisodiyotida yuz berayotgan texnologik o‘zgarishlar, sun‘iy intellekt, katta ma‘lumotlar (Big Data), bulutli texnologiyalar, Internet of Things (IoT) hamda avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarining keng joriy etilishi korxonalar faoliyatini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Ayniqsa, ishlab chiqarish korxonalarida raqamli boshqaruv mexanizmlarining qo‘llanilishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va bozordagi raqobatbardoshlikni kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Raqamli iqtisodiyot - bu iqtisodiy faoliyatning asosiy qismi raqamli texnologiyalar asosida amalga oshiriladigan tizimdir [2]. Ushbu tizimda ma‘lumotlar eng muhim resurs sifatida qaraladi. Ishlab chiqarish korxonalarida esa ushbu jarayonda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda ishlab chiqarish, logistika, marketing, moliyaviy boshqaruv va inson resurslarini boshqarish tizimlarini avtomatlashtirishga intilmoqda. Natijada boshqaruv qarorlarini tezkor qabul qilish, resurslardan samarali foydalanish va ishlab chiqarish jarayonlarining uzluksizligini ta‘minlash imkoniyati ortadi.

Bugungi kunda ishlab chiqarish korxonalarida ERP (Enterprise Resource Planning) tizimlarining joriy etilishi boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishning asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. ERP tizimi korxonaning barcha bo‘limlarini yagona platformaga birlashtirib, moliyaviy hisob, ombor boshqaruvi, ishlab chiqarish rejalashtirish, xarid va sotuv jarayonlarini markazlashgan holda boshqarishga xizmat qiladi. Bu esa korxonada ma‘lumot almashinuvi tezligini oshiradi hamda inson omili bilan bog‘liq xatolarni kamaytiradi. Masalan, Germaniya, Yaponiya va Janubiy Koreya kabi sanoati rivojlangan davlatlarda ERP tizimlari sanoat korxonalarining samaradorligini sezilarli darajada oshirishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, ishlab chiqarish korxonalarida IoT texnologiyalarining qo‘llanilishi ishlab chiqarish jarayonlarini real vaqt rejimida nazorat qilish imkonini bermoqda. Sensorlar yordamida uskunalarning texnik holati, energiya sarfi, ishlab chiqarish hajmi va mahsulot sifati doimiy monitoring qilinadi. Natijada texnik nosozliklarni oldindan aniqlash va ishlab

chiqarishdagi to'xtalishlarning oldini olish mumkin bo'ladi. Bu esa korxonalar xarajatlarini kamaytirish bilan birga mahsulot tannarxining pasayishiga ham xizmat qiladi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida sun'iy intellekt texnologiyalarining ishlab chiqarish boshqaruvida qo'llanilishi ham muhim ahamiyatga ega [3]. Sun'iy intellekt asosidagi dasturlar katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilib, ishlab chiqarish hajmini prognozlash, talabni aniqlash va optimal boshqaruv qarorlarini ishlab chiqishda yordam beradi. Ayniqsa, logistika va ta'minot zanjiri boshqaruvida sun'iy intellektdan foydalanish korxonalarining vaqt va xarajatlarini tejashga xizmat qilmoqda. Xitoy va AQSHdagi yirik sanoat kompaniyalari ushbu texnologiyalar yordamida ishlab chiqarish unumdorligini sezilarli darajada oshirishga erishgan.

Bulutli texnologiyalar ham ishlab chiqarish korxonalarida boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishning muhim vositalaridan biridir. Bulutli platformalar yordamida korxonalar ma'lumotlarini saqlash, qayta ishlash va masofadan boshqarish imkoniyati yaratiladi. Bu esa korxonalar rahbarlariga istalgan hududdan turib ishlab chiqarish jarayonlarini nazorat qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, bulutli texnologiyalar dasturiy ta'minot xarajatlarini kamaytiradi va ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi ishlab chiqarish korxonalarida mehnat resurslarini boshqarish tizimlariga ham katta ta'sir ko'rsatmoqda. Zamonaviy HRM (Human Resource Management) tizimlari yordamida xodimlarning ish faoliyati monitoring qilinadi, ularning malaka darajasi baholanadi va mehnat unumdorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi [4]. Shu bilan birga, masofaviy boshqaruv va onlayn ta'lim tizimlarining rivojlanishi xodimlarning kasbiy ko'nikmalarini muntazam oshirib borishga imkon yaratmoqda.

Ishlab chiqarish korxonalarida raqamli transformatsiyani amalga oshirish jarayonida kibernetika xavfsizlik masalasi ham muhim o'rin tutadi [5]. Chunki korxonalarining barcha ma'lumotlari raqamli tizimlarda saqlanayotganligi sababli ularni himoya qilish dolzarb vazifaga aylanmoqda. Shu sababli zamonaviy korxonalarda axborot xavfsizligini ta'minlash uchun maxsus dasturiy vositalar, shifrlash tizimlari va xavfsizlik protokollari keng qo'llanilmoqda.

O'zbekistonda ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va ishlab chiqarish korxonalarini modernizatsiya qilish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasi doirasida sanoat korxonalarida raqamli texnologiyalarni joriy etish, elektron boshqaruv tizimlarini rivojlantirish va innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlashga alohida e'tibor qaratilmoqda [1]. Ayniqsa, sanoat tarmoqlarida avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari, elektron hujjat aylanishi va raqamli monitoring tizimlarini keng joriy etish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish maqsad qilinmoqda. Biroq ishlab chiqarish korxonalarida raqamli boshqaruv mexanizmlarini joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, malakali IT mutaxassislar yetishmasligi, zamonaviy texnologiyalarni joriy

etish xarajatlarining yuqoriligi, texnik infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda ayrim korxonalarda raqamli madaniyatning sust shakllangani ushbu jarayonning samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli korxonalarda innovatsion boshqaruv tizimlarini joriy etish bilan bir qatorda kadrlar salohiyatini oshirish va texnologik infratuzilmani rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyot sharoitida ishlab chiqarish korxonalarini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish iqtisodiy samaradorlikni oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va korxonalar raqobatbardoshligini kuchaytirishning muhim omili hisoblanadi. Zamonaviy raqamli texnologiyalarni ishlab chiqarish jarayonlariga keng joriy etish korxonalar faoliyatining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi hamda milliy iqtisodiyotning innovatsion taraqqiyotiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 05.10.2020 yildagi PF-6079-son. "“Raqamli O'zbekiston - 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”.

2. G'.M. Porsaev, B.Sh. Safarov, D.Q. Usmanova. Raqamli iqtisodiyot asoslari. (Darslik) –T.: “Fan va texnologiyalar nashriyot-matbaa uyi”, 2020. 372 b.

3. Milliy iqtisodiyotda axborot tizimlar va texnologiyalar. O'quv qo'llanma//Mualliflar: B.Shafarov, U.X.Narzullayev, N.R.Zaynalov, G'.M.Porsaev; – Samarqand: SamDU nashri, 2019, 272 b.

4. Anora K., Shavkatbek E. INNOVATIVE ECONOMY AND DIGITAL TRANSFORMATION: NEW OPPORTUNITIES AND CHALLENGES //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 37. – №. 4. – С. 175-180.

5. Ayupov R. H., Boltaboeva G. R. Raqamli iqtisodiyot asoslari //Darslik. T.: TMI. – 2020. – Т. 575.